

YERGA ISHLOV BERISH TEXNOLOGIYALARI

Eshdavlatova Gulasal Alim qizi

*Termiz davlat universiteti akademik litseyi biologiya fani o'qituvchisi
gulasaleshdavlatova@gmail.com*

Berdishukurova Baxtigul Abdunazar qizi

*Termiz davlat universiteti akademik litseyi biologiya fani o'qituvchisi
baxtigulberdishukurova@gmail.com*

Xo'jamurodov Shuhrat Eshpo'lat o'g'li

*Termiz davlat universiteti akademik litseyi kimyo fani o'qituvchisi
shuhratxo'jamurodov@gmail.com*

Annotatsiya: *Tuproqqa ishlov berish orqali uning suv-fizik xossalari, havo, issiqlik va oziq rejimlari yaxshilanadi, o'simliklar o'sishiga qulay sharoit yaratiladi. Tuproqdagi yirik va mayda kapillyar g'ovakliklar nisbati kerakli me'yorga so lib turiladi. Ishlov berilganda tuproqning g'ovakligi ortib, namlikning bug'lanishga isrofi kamayadi.*

Kalit so'zlar: *Borona, chizellar, Lernexli pluglarning ag'dargichi (otvali) silindrik, vintsirnon, yarirn vintsirnon, elliptik (madaniy), madaniy ag'dargich, egat o'lchagich.*

Parvarish qilinayotgan ekinlar uchun qulay sharoit yaratish maqsadida mashina va qurollarning ish organlari bilan tuproqqa mexanik ta' sir ko'rsatish yerga (tuproqqa) ishlov berish deyiladi. Tuproqqa ishlov berish orqali uning suv-fizik xossalari, havo, issiqlik va oziq rejimlari yaxshilanadi, o'simliklar o'sishiga qulay sharoit yaratiladi. Tuproqdagi yirik va mayda kapillyar g'ovakliklar nisbati kerakli me'yorga solib turiladi. Ishlov berilganda tuproqning g'ovakligi ortib, namlikning bug'lanishga isrofi kamayadi. Mola bosilganda tuproq zichlashib, namning pastki qatlamlardan yuqoriga ko'tarilishi tezlashadi. G'ovak tuproq yaxshi qiziydi va issiqlikni yaxshi saqlaydi. Tuproqqa ishlov berilishi tufayli mikroorganizmlar faoliyati uchun qulay sharoit yaratiladi, organik qoldiqlarning chirishi tezlashadi. Begona o'tlarning ildizlari borona, chizellar yordamida taroqlanib, olib chiqib ketilishi natijasida ularning kamayishiga erishiladi; ishlov berish orqali zararkunanda va kasalliklar ham ma'lurn darajada yo'qotiladi. Tuproqqa ishlov berish vazifalari quyidagilardan iborat:

- 1) chuqur haydalma qatlam va tuproqning qulay donador strukturasi ta'minlash;
- 2) begona o't, zararkunanda va kasalliklarni bartaraf etish;
- 3) ko'p yillik begona o'tlarni nobud qilish;
- 4) organik qoldiq va o'g'itlarni kerakli chuqurliklarga ko'rnish;
- 5) tuproqni suv va shamol eroziyasidan hirnoya qilish va ularning oqibatini yo'qotish;
- 6) tuproqni ekishga sifatli tayyorlash va urug'ning unib chiqishi uchun qulay sharoit yaratish va boshqalar.

Yerga o'g'it solish, uni tuproqqa aralashtirish, yemi tekislash, egat olish kabi ishlarni amalga oshirishda ham tuproq ishlanadi. Ushbu vazifalarning ijobiy hal etilishi dehqonchilikni jadallashtirishga - sug'oriladigan va lalrni har bir gektarining mahsulot bera olish imkoniyatini oshirishga yordam beradi.

Yer haydash deganda ishlov beriladigan qatlamni 135° dan ortiq ag'darish, yurnshatish va rnyadalash tushuniladi. Bunda haydalrna qatlarn tuzilishi keskin o'zgaradi, o'g'it va o'sirnlk qoldiqlari rna'lurn chuqurliklarga ko'rnilib, oziq unsurlari haydalrna qatlarnda bir tekis taqsirnlanadi, begona o'tlar yo'qotiladi. Yer qatlarni pluglar yordarnida haydaladi. Lernexli pluglarning ag'dargichi (otvali) silindrik, vintsirnon, yarirn vintsirnon, elliptik (rnadaniy) va boshqa shakllarda bo'lishi rnurnkin. Ag'dargichning shakli tuproqqa ishlov berish sifatini belgilaydi.

Haydash sifali uni o'tkazishning agrotexnik rnuddatiga rioya qilinganligi, agregatning to'g'ri chiziq bo'ylab harakat qilishi va belgilangan chuqurlikni ta'minlashi, dalaning bareha qisrnlarida tuproqning bir xil chuqurlikda haydalganligi, o'sirnlk qoldiqlarining to'liq ko'rnilganligi, haydalrnay qolgan joylar va palaxsalarning yo'qligi, burilish joylarining haydalish sifati, dala tekisligi kabi ko'rsatkichlar bilan baholanadi.

Haydash usullari va texnikasi. Yer, asosan, ikki usulda aylanma va taxta (zagon)larga bo'lib haydaladi. Aylanma haydash rnuayyan yer rnyadonining o'rtasi yoki chekkasidan boshlanib, yana uning o'rtasi yoki chekkasida tugallanadi. Burilish joylarida plug ish holatidan chiqarilmaydi. Bunda yer sifatli haydalmaydi, ya'ni haydash chuqurligi dalaning barcha qismlarida bir xil bo'lmaydi. Dala bo'laklarga bo'lib haydalganda haydash sifati oshadi.

Shu sababli dala bir necha taxtalarga bo'lib chiqiladi. Agar plug taxtaning o'rtasidan o'tib, oxiriga kelganda ikkinchi o'tishning o'ng tornondan boshlasa ag'darilayotgan qatlam ustma-ust tushib, rnarza hosil qiladi. Bu haydov marzasi (pushtasi) deb yuritiladi. Agar plug taxtaning o'ng chekkasidan o'tib, oxirida chapga burilib haydasa, taxtaning o'rtasida egat hosil bo'ladi - u haydov egati deb yuritiladi.

Haydash chuqurligi va tezligi. Tuproqlarni haydash chuqurligi odatda 28-30 sm va undan ham chuqurni tashkil etadi. Haydash chuqurligi tuproq unumdorligi, profilining tuzilishi, rnexanik va kimyoviy tarkibiga bog'liq bo'ladi. Unumdorligi past va yangi yerlar o'zlashtirishning dastlabki yillarida 20-22 sm chuqurlikda haydaladi. Keyinchalik 2-3 sm dan chuqurlatib, chirindisi kam bo'lgan pastki qatlam asta-sekin qo'shib boriladi. Shag'al, qum qadami yaqin joylashgan yerlarda qum va shag'al yuzaga chiqib qolrnas ligi uchun sayozroq haydash amalga oshiriladi.

Yemi kuzda shudgorlash o'simliklarning yaxshi o'sishi, rivojlanishi va mo'l hosil to'plashi uchun zarur asosiy agrotexnik tadbirlardan hisoblanadi. Bunda tuproqdagi suv sovuq va iliq kunlarda goho muzlab, goho erib, kesaklarning maydalanishini ta'minlaydi.

Kuzda haydab qo'yilgan yerda tuproqning suv o'tkazuvchanligi yaxshilanib, namlik ko'p to'planadi, mikrobiologik jarayonlar uchun qulay sharoit yuzaga keladi,

begona o'tlar nobud bo'ladi, kasal tug'diruvchilar va zararkunandalar yo'qotiladi, ekishni o'z muddatlarida o'tkazish uchun imkon yaratiladi.

Yemi bahorda ekishga tayyorlash ham ancha oson kechadi. Sifatli o'tkazilgan kuzgi shudgor bahorgi haydashga nisbatan ekinlar hosilini 10-20% oshiradi, hosil erta va sifatli yetiladi. Paxta hosilining 80-90% ni 1- va yuqori navlar tashkil etadi.

O'zbekistondagi tog'li va tog'oldi hududlarining ko'p qismida lalrnikor dehqonchilik qilinadi. Bu yerlarda, asosan, g'alla va yemxashak ekinlari yetishtiriladi.

Hosildorlik yog'in-sochin suvlarining to'planishi, saqlanishi va taqsimlanishiga bog'liq. Shuning uchun bunday yerlarda asosiy e'tibor yog'in-sochin suvlarini tuproqda to'plash va saqlashga qaratiladi.

Respublikamizning ayrim hududlari (Xorazm viloyati, Qoraqalpog'iston respublikasi)da tuproq-iqlim sharoitlaridan kelib chiqqan holda yer bahorda haydaladi.

Ushbu yerlardagi tuproq sho'ri 3-4, ayrim maydonlarda esa 5 martagacha yuviladi. Yer yetilishi bilan marzalar tekislan.i.b, mahalliy va mineral o'g'itlar solinadi hamda IIH-4- 35, IUI-3-35 pluglari yordamida haydaladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov.I.A “Dehqonchilik taraqqiyoti- farovonlik manbai” T. O‘zbekiston. 1994- yil
2. Qishloq xo'jaligida islohotlarni chuqurlashtirishning eng muhim yo'nalishlari to'g'risida. O'z Res Prezidentining Farmoni T., 2003
3. Zaurov E.I., Ibroximov G.A., Rasulov.A.A., Dehqonchilik. T. O'qituvchi. 1987-yil
4. Irmatov. A.K. “Sug'oriladigan dehqonchilik”, T., O'qituvchi 1983-yil